مطالعات محیطی هفت حصار شماره سی‌ونهم/ سال یازدهم/ بهار ۱۴۰۱
صفحات ۱۳۱-۱۱۹

بررسی وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار و تبیین نقش حقوق شهروندی در آن (مطالعه موردی: شهر شیراز)

افشین جعفری*، علی شجاعی‌فرد**، علی شکور***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۹/۲۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱/۲۵

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]

مقاله پژوهشی- مورد پژوهی
©: IAUH
ISSN: 2322-5602
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی وضعیت مدل پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار و تبیین نقش حقوق شهروندی با مطالعه موردی شهر شیراز بوده است. این تحقیق به لحاظ هدف، کاربردی، از نوع همبستگی بوده و روش گردآوری اطلاعات تحقیق، کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. جامعه آماری تحقیق، اساتید و خبرگان دانشگاهی حوزه مدیریت شهری، برنامه‌ریزی شهری و حقوق شهروندی و همچنین کارشناسان و مدیران واحدهای مختلف شهرداری شهر شیراز به تعداد ۵۹ نفر به عنوان نمونه آماری تحقیق انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌های تحقیق از پرسشنامه استفاده شده و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، از آمار توصیفی و آمار استنباطی و روش مدلسازی معادلات ساختاری و نرم‌افزار Smasrt_PLS استفاده گردید. یافته‌ها و نتایج تحقیق در آزمون نرمال بودن داده‌های پرسشنامه‌های تحقیق و متغیرهای مورد مطالعه که از طریق آزمون چولگی و کشیدگی انجام گردید فرض نرمال بودن داده‌ها را اثبات کرد. البته ناگفته نماند توسعه پایدار شهری در کلان‌شهری مانند شیراز هنوز با چالش‌های مختلفی مواجه است و با توجه با اینکه ضریب مسیر مدل برازش شده تحقیق حدود ۲۶/۴ درصد بوده، لذا حدود ۲۶/۴ درصد از تغییرات متغیر وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری تحت تأثیر متغیر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی است و نتیجه نهایی تحقیق نیز همین بوده که یکی از راهبردهای غلبه بر موانع و چالش‌های توسعه‌ی پایدار، وضعیت حقوق شهروندیِ شهروندان است. بنابراین بهبود وضعیت حقوق شهروندی، جزو یکی از شاخص‌ترین راهبردهای توسعه پایدار است و در صورت لحاظ نمودن حقوق شهروندی در برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری، می‌توان مسیر دستیابی به توسعه پایدار را هموار نمود.

واژگان کلیدی

توسعه پایدار، دیدگاه برنامه‌ریزی شهری، حقوق شهروندی، شیراز.

* استادیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) jafariafshin@yahoo.com
** استادیار دانشکده مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ashojaeifard@yahoo.com
*** استاد گروه جغرافیای انسانی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. alishakoor52@yahoo.com

مقدمه

رشد و گسترش جمعیت در شهرهای بزرگ، دغدغه‌ها و نگرانی‌های بسیاری در خصوص ظرفیت‌های آینده برای رفع نیازهای اساسی نسل‌های آتی بشر ایجاد کرده است. جهت اطمینان حاصل نمودن از داشتن حداقل استانداردهای زندگی و رفاه جوامع شهری، نیاز اساسی به افزایش مشارکت و توجه به حقوق شهروندی وجود دارد(عزتی‌وفیروزه، ۱۳۹۶). چالش‌های به‌وجود آمده در جهان کنونی اعم از نقض حقوق شهروندی، حقوق بشر، تبعیض، فساد اخلاقی- اجتماعی و اداری، سوء استفاده از کارگران، نرخ بالای مریضی‌ها، عدم دسترسی عادلانه و همه‌گیر به امکانات آموزشی و بهداشتی برای تمام شهروندان، کاهش سطح درآمد و اشتغال، کاهش تولیدات زراعی و مهاجرت نیروی کار و غیره موجب شده‌اند توجهات فزاینده‌ای به مسأله توسعه پایدار شهری توسط جوامع و همچنین پژوهشگران و محققان صورت گیرد(Medeiros, 2020). توسعه پایدار شهری، در ابعاد و مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی با مسائل و چالش‌های بسیاری روبرو است که برنامه‌ریزی و آموزش لازم جهت افزایش آگاهی و مشارکت فعال مردم در حل معضلات دستیابی به توسعه پایدار شهری را می‌طلبد (Wilson et al., 2019) . در این راستا، برخی از چالش‌هایی که حقوق شهروندی در زمانه‌ی حاضر با آن روبروست و تأثیرات مخربی بر توسعه پایدار شهری دارند عبارتند از: افزایش آلودگی هوا، آلودگی صوتی، آلودگی بصری و کاهش کیفیت زندگی شهروندان، رشد آسیب‌های اجتماعی، عدم مدیریت صحیح فاضلاب‌ها و پسماندهای شهری، ناهنجاری‌های رفتاری در شهرها، افزایش مصرف انرژی، مشکلات مربوط به بهداشت فردی و اجتماعی شهروندان به ویژه بعد از شیوع ویروس کرونا، عدم احساس مسئولیت کافی به محیط زیست به ویژه در فضای سبزها، کاهش سطح امنیت در سطح شهر و... (مولایی، ۱۳۹۵). لذا با وجود دگرگونی‌های عمیق در بسیاری از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی کشور در چند دهۀ اخیر، هنوز معضلات زیادی در توسعه‌ی پایدار شهری در بسیاری از مناطق شهری کشورمان وجود دارد که نشان از غفلت جدی راهکارهای اجرایی توسعه پایدار است (شکور و همکاران، ۱۳۹۹). البته به عقده برخی محققین برای توسعه پایدار شهری باید ازتوسعه پایدار محله ای شروع کرد، معضلی که تاکنون توجه زیادی به آن نشده است (براتی‌وهمکاران، ۱۴۰۰). در واقع توسعه صنعتی در دهه‌های اخیر در ایران با سرعت فزاینده‌ای رخ داده است اما متاسفانه توسعه به شکلی نامتوازن و بدون رشد تمامی جنبه‌های آن صورت گرفته است که باعث بروز مشکلات متعددی درجامعه شده است: از جمله مشکلات اجتماعی، مشکلات زیست‌محیطی فراوان ناشی از توسعه ناصحیح صنعتی، ضرر وزیان‌های اقتصادی بلندمدت ناشی از کوتاه نگری در توسعه صنعتی و... (تقوایی‌وصفرآبادی، ۱۳۹۸). به همین دلیل سؤال اصلی پژوهش حاضر این بوده که چه راهبردی جهت غلبه بر موانع و چالش‌های توسعه‌ی پایدار در حوزه برنامه ریزی شهری کاربرد بیشتری دارد؟ با توجه به نتایج برخی از تحقیقات داخلی مانند (نوابخش‌وبذرافشان، ۱۳۹۵ و سعدین، ۱۳۹۷) و با استناد به مشاهدات روزمره محقق، می‌توان چنین اذعان کرد که توسعه پایدار شهری در کلان‌شهری مانند شیراز هنوز با چالش‌های مختلفی مواجه است و یکی از راهکارهای مؤثر برای برون‌رفت از این چالش‌ها، همانگونه که فلاح‌نژاد و نگین‌تاجی (۱۳۹۹) نیز بدان اذعان نموده‌اند می‌تواند توجه به مفهوم حقوق شهروندی باشد. بر این اساس در این مقاله به بررسی وضعیت مدل پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار بر اساس دیدگاه برنامه‌ریزی شهری و تبیین نقش حقوق شهروندی در شهر شیراز پرداخته شده است.

مبانی نظری تحقیق

به‌طور کلی توسعه‌ی پایدار توسعه‌ای محسوب می‌گردد که نیازهای زمان حال را بدون اینکه از منابع نسل‌های آتی بکاهد، برطرف نماید (Siwar et al., 2019). به عبارتی، توسعه پایدار، استفاده بهینه از منابع و فناوری‌هاست به طوریکه با نیازهای حال و آینده‌ی بشر منطبق باشد(Krellenberg et al., 2019) . از نگاه ژاکوب و سادلر (۱۹۹۰) ابعاد توسعه پایدار عبارتند از: بُعد اکولوژیکی (زیست‌محیطی)، بُعد اجتماعی و بُعد اقتصادی(Arpin, 2015) . برای عینیت یافتن اهداف توسعه پایدار بایستی به تمامی ابعاد توجه کافی مبذول شود زیرا هر یک که از نظر دور بماند، فرایند توسعه پایدار را با اختلال مواجه می کند(Koch et al., 2018).

نظریه‌پردازان توسعه پایدار معتقدند برنامه‌های توسعه‌ای منجر به پیامدهایی منفی همچون؛ عدم فقرزدایی لازم، عدم ایجاد برابریِ فرصت‌های آموزشی، کاهش امنیت غذایی و افزایش تنش‌های اجتماعی و سیاسی و غیره شده است. بنابراین اهداف توسعه در بسیاری از کشورها محقق نشده است(World Bank Group,2020). علاوه بر مدل ژاکوب و سادلر (۱۹۹۰)، سازمان ملل نیز الگوی مشابهی با چهار بُعد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محیط زیستی برای توسعه پایدار ارائه نموده است(Jacobs & Sadler, 1990). بُعد اقتصادی، مربوط به رشد و توسعه اقتصادی است و در آن، رفاه تمامی اقشار بایستی از طریق استفاده بهینه از منابع موجود، تأمین گردد. بُعد اجتماعی، مربوط به روابط بین افراد، دسترسی به خدمات سلامت و بهداشت مناسب، بهره‌مندی از نظام آموزش و پرورش، امنیت در جامعه و تلاش برای مبارزه با فقر است. بُعد

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

محیط زیستی نیز به حفظ اکوسیستم و رابطه انسان و طبیعت ارتباط دارد و بُعد سیاسی به تنظیم وضعیت و شرایط لازم برای تلفیق هدف‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی مربوط است و با برقراری رابطه بین آنها، توسعه پایدار می‌تواند محقق گردد(Mallick, 2021).

توسعه پایدار شهری: توسعه پایدار شهری شکلی از توسعه امروزی است که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین می‌کند(Jane et al., 2021) . محققان امروزه به طور قطع معتقدند توسعه پایدار به میزان زیادی با شهر در ارتباط متقابل است. علل اصلیِ این رابطه متقابل به توزیع جمعیت، نقش و فعالیت دولت‌ها در سطوح مختلف و تولید و مصرف کالا و خدمات بستگی دارد (Krellenberg et al., 2009). از یک طرف، بیشترین تخریب‌های زیست‌محیطی در شهرها رخ می‌دهد و از طرف دیگر، مؤثرترین روش ارتقای زیست‌محیطی می‌تواند در شهرها به اجرا درآید(Tonne et al., 2021) . نظریات توسعه پایداری، بر نظریات، رویکردها و تجارب توسعه‌ی شهری تأثیر قابل توجهی گذاشته و به عنوان یک تفکر اخلاقی، برقراری تعادل زیستی را میان ارکان مختلف محیط شهری مبنای عمل قرار داده است(Malick, 2021) . هدف توسعه، کسب رفاه اجتماعی، بهبود شرایط اقتصادی و نهایتاً بالاتر رفتن کیفیت زندگی است، این اهداف همزمان در قالب مفهوم توسعه‌ی پایدار قابل تحقق است(Ene et al., 2011) . لذا توسعه پایدار شهری باید حداقل زمینه‌های زیر را در برداشته باشد: کاربری فشرده و با کارایی زمین، کارایی در استفاده از منابع طبیعی، عزم همگانی به سوی پایداری، مسکن و محیط زندگی خوب، اقتصاد پایدار، مشارکت فعال و مسؤلانه‌ی مردم، حفظ حقوق شهروندی و حفظ فرهنگ و اصالت اجتماعی(Wilson et al., 2019) .

برنامه‌ریزی شهری: در ادبیات اقتصادی، برنامه‌ریزی را نوعی بهینه‌سازی مقید تعریف نموده‌اند. به این معنی که برنامه‌ریزی فرایندی است که در آن، هدف حداکثر نمودن رفاه اجتماعی یا مطلوبیت افراد یک واحد اجتماعی نسبت به قیود منابع اقتصادی و تکنولوژی در دسترس است (محمودی‌و ماجد، ۱۳۹۱). در تعریفی دیگر برنامه‌ریزی عبارت است از فرایندی دارای مراحل مشخص و به هم پیوسته برای تولید یک خروجی منسجم در قالب سیستمی هماهنگ از تصمیمات(Medeiros, 2020) . در این راستا برنامه‌ریزی در بسیاری از کشورها توانسته است به روند توسعه اقتصادی و اجتماعیِ آنها شتاب بیشتری ببخشد. با توجه به سرعت تغییر و تحول‌های تکنولوژیکی و علمی، شهرها پیوسته در حال تغییر و تحول قرار دارند و در این زمینه، با چالش‌ها و محدودیت‌هایی مواجه می‌شود که رفعِ آنها، نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و اصولی است. لذا در فرآیند توسعه شهری، نقش برنامه‌ریزی حیاتی است (طهری، ۱۳۹۹). هدف و خواستگاه اصلی برنامه‌ریزی شهری، فراهم نمودن محیطی امن‌تر، بهتر، سالم‌تر و کارآمدتر برای شهرنشینان است(Hang et al., 2021). مسأله و نکته مهمی که در برنامه‌ریزی شهری جای بحث دارد مفهوم آینده‌نگری است لذا برنامه‌ریزی شهری تلاشی به منظور انجام اقداماتی است که پیامد و حاصلِ آن، نظارت بر شهر و مدیریتِ آن، با هدف حفظ منافع حال حاضر و آینده‌ی شهروندان است(Wilson et al., 2019) .

امنیت شهری: یکی از مهم‌ترین دلایل تشکیل اجتماعات انسانی تأمین امنیت بوده است، انسان با زندگی در کنار هم‌نوع خود احساس آرامش و امنیت بیشتری می‌کرده و این نیاز بشر یکی از دلایل تشکیل جمعیت‌های کوچک و بزرگ در قالب روستاها و شهرها شد. شاخصه‌های مؤثر در احساس امنیت به مرور زمان و با تغییرات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و کالبدی هم از نظر کیفی و هم از نظر کمی تفاوت زیادی پیدا کرد؛ این تغییرات نه تنها شهرها را تحت تأثیر قرار داد بلکه روستاها را نیز درگیر خود کرد، اما مسئله امنیت با توجه به بافت ناهمگون جمعیتی و وسعت بیشتر شهرها نسبت به روستاها از اهمیت بیشتری برخوردار است(Crowe, 2020). توجه به امنیت هم در شهرهای کوچک و میانه و هم در شهرهای بزرگ کشور امروزه به عنوان یک دغدغه مطرح است، اما واقعیت این است که هرچقدر شهر بزرگ‌تر باشد مسائل و مشکلات بیشتری دارد و تأمین امنیت ساکنان آن نیز سخت‌تر است، با این حال تجربه شهرهای بزرگی در دنیا مثل توکیو نشان می‌دهد، دستیابی به امنیت حتی در ابر شهرها نیز غیر ممکن نیست(Mc Kercher, 2021). تعیین میزان امنیت در یک مکان تنها با بررسی حسی که شهروندان نسبت به محیط دارند، ممکن نیست بلکه باید با بررسی دقیق و علمی آمار و ارقام، وجود امنیت در یک مکان یا فضای شهری را اثبات کرد. در حال حاضر می‌توان با استفاده از سیستم‌های هوشمند داده‌ها را منتقل، ارزیابی و تحلیل کرد، آمار و ارقام ارائه شده باید موثق و به دور از هرگونه تعصب و پیش داوری، یا دستکاری اقتصادی و سیاسی باشد تا تصمیماتی که بعداً بر اساس این نتایج گرفته می‌شود، مؤثر و مبتنی بر واقعیات باشد (McGill, 2019). کالبد محیط شهری نقش مؤثری بر تشویق افراد و گروه‌ها به ارتکاب جرم دارد، ریشه‌های اقتصادی و اجتماعی نیز در این خصوص مؤثر است اما برخی فضاهای شهری به دلیل طراحی نادرست در دسترس یا در معرض دید همگان نبوده و به همین دلیل به راحتی قابل کنترل نیست(Murry, 2018). یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های مطرح در بحث امنیت، دیدن و دیده شدن است. شاخص در معرض دید بودن فضاهای شهری، هم در روز و هم در شب قابل بررسی است. برخی مکان‌ها در روز امن است اما در شب به دلیل نورپردازی غیر اصولی یا نبود نورپردازی امن نیست. آمار جرم در فضاهای شهری موجب شد تا توجه به این مسئله در قالب لایحه‌ای تقدیم مجلس قبلی شود فضاهایی مثل زیر پل‌ها یا کانال‌های سرپوشیده که دید مناسبی ندارد نیز نا امن است، شهرداری برای اینکه

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

از ریختن آشغال به داخل این کانال‌ها جلوگیری کند، به جای فرهنگ سازی و انجام سایر اقدامات لازم، روی کانال‌های عبور آب را می‌پوشاند و بدین نحو این فضاها را برای ارتکاب جرم آماده می‌کند(Sreetheran et al., 2021) .

مفهوم شهروندی: شهروندی از جمله مفاهیمی است که به ویژه در دهه‌های اخیر توجه فزاینده‌ای در زمینه‌های گوگونان به آن معطوف شده و به طور ویژه‌ای به برابری و عدالت توجه دارد. این مفهوم که در نظریات اجتماعی، سیاسی و حقوقی معاصر جایگاه بی‌بدیلی یافته است، به دلیل تغییر دستگاه تفکر انسان عصر مدرن، در برابر مفهوم رعیت قرار گرفت. در عصر مدرن، شهروند، انسان اجتماعی صاحب حقوق و در عین حال موظف و مسئول در مقابل شهر خود معرفی شد(Wilson et al., 2019) . به همین دلیل، شهروند در زبان فرانسه اغلب در نقطه‌ی مقابل رعیت مطرح می‌شود و تفاوت آنها اینطور مطرح شده که شهروند در تدارک و تنظیم قانون شرکت دارد و حقوقی برای وی قائل می‌گردد اما رعیت صرفاً از قانون اتبعیت می‌نماید و آن را باید تحمل کند (فتحی‌و مختارپور، ۱۳۹۰) .

مفهوم حقوق شهروندی: حقوق عبارت است از اختیارات و توانایی‌هایی که به موجب قانون، شرع، عرف و قرارداد به انسان‌ها اختصاص می‌یابد و مفهوم نظری آن، اصول و مقرراتی است که روابط بین افراد با یکدیگر در حقوق خصوصی و عمومی و اساسی را تبیین می‌کند (نصیری، ۱۳۹۹) اما در مفهوم شهروندی، تکالیفی متناسب برای هر یک از شهروندها نیز لحاظ میگردد. لذا حقوق شهروندی در حالی که برخی از حقوق را برای شهروندها تعیین می‌نمایند، تکالیف و وظایفی را نیز برای آنها درنظر می‌گیرد.

پژوهشگران معتقدند آگاهی از حقوق شهروندی موجب مشارکت شهروندان در امور شهری به صورت مستمر و مسئولیت‌پذیرانه شود. این امر موجب بهره برداری بهتر از فرصت‌ها و موقعیت‌های رفاه و پیشرفت برای شهروندان می‌شود و از سوی دیگر عاملی برای فراهم آمدن زمینه دستیابی به توسعه پایدار شهری می‌تواند باشد(Van der Zwet and Ferry, 2019) .

پیشینه

رضایی و همکاران(۱۳۹۹)، به کاربرد مدل معادلات ساختاری در تبیین نقش عوامل مؤثر بر تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری با مطالعه موردی شهر شیراز پرداخته‌اند. در این تحقیق، عوامل و شاخص‌های مؤثر بر تحقق پذیری برنامه‌های توسعه پایدار جمع‌بندی شده‌اند که عبارتند از: ساختار نهادی- سیاسی برای فرآیند انجام و کارایی آن، اعمال نفوذ توسط افراد با علایق سیاسی یا اقتصادی در طول انجام، کیفیت طرح و برنامه، فشارهای رشد جمعیت، تغییرات در استاندارد زندگی، ضعف برخی برنامه‌ها، الزامات و تعهدات برنامه، زیرساخت‌های موجود، همکاری و مشارکت میان همه نهادها و سازمان‌های مربوطه.

شکور و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای به بررسی نقش فرهنگ نواحی روستا- شهری در ایجاد تغییرات فرهنگی- اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار شهری در شهر شیراز پرداخته‌اند. در این تحقیق بیان شده است که توسعه پایدار به مفهوم مدیریت یکپارچه پایداری اکولوژیکی و توسعه اقتصادی اجتماعی به منظور دستیابی به بهبود شرایط انسانی است.

فلاح‌نژاد و نگین‌تاجی(۱۳۹۹)، به بررسی نقش حقوق شهروندی در توسعه پایدار شهری از منظر قوانین و مقررات پرداخته‌اند. در این مقاله نتیجه گرفته شده است که حقوق شهروندی، که بر اساس سه اصل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی بنا شده است جزو مفاهیم و عواملی است که می تواند کیفیت زندگی و رفاه حال شهروندان در یک جامعه را ارتقا دهند و موجب ایجاد تعامل مناسب شهروندان و شفافیت روابط بین آنها و همچنین با نهادها و ساختارهای مختلف جامعه گردد.

معصومی جهتلو و همکاران (۱۴۰۰)، به بررسی عوامل جامعه شناختی مؤثر بر توسعه پایدار شهری با تاکید بر مخاطرات زیست محیطی پرداخته‌اند و برای جامعه آماری، منطقه پارس جنوبی را در نظر گرفته‌اند. در این مطالعه نتیجه گرفته شده است که بین ابعاد توسعه پایدار و رفتارهای زیست محیطی ارتباط مثبت وجود دارد.

پاتیاس و همکاران (۲۰۲۱) به شناسایی شاخص‌های توسعه پایدار شهری در انگلیس پرداخته است. شاخص‌های شناسایی شده برای توسعه پایدار شهری عبارتند از: رونق اقتصادی، بیکاری طولانی مدت، فقر، دانش و مهارت، تأمین مسکن، مصرف انرژی و منابع طبیعی، نرخ بارندگی، تأمین حقوق بازنشستگی، بهداشت اطفال، درصد پارک‌ها و فضای سبز(Patias et al., 2021).

جین و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای به بررسی راهبردهای توسعه پایدار شهری پرداخته‌اند. در این مقاله، ابعاد راهبردهای توسعه پایدار شهری در پنج بُعد دسته‌بندی شده است که عبارتند از: اکولوژیکی/ زیست‌محیطی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فرهنگی.

مدیروس و آرنو (۲۰۲۰) مدلی برای پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری بر اساس دیدگاه برنامه‌ریزی شهری ارائه نموده‌اند. ابعاد مدل این مقاله که مدل مفهومی تحقیق حاضر نیز با توسعه‌ی آن طراحی شده است عبارتند از: تعیین اولویت‌ها (Priority setting)، رویکردهای

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

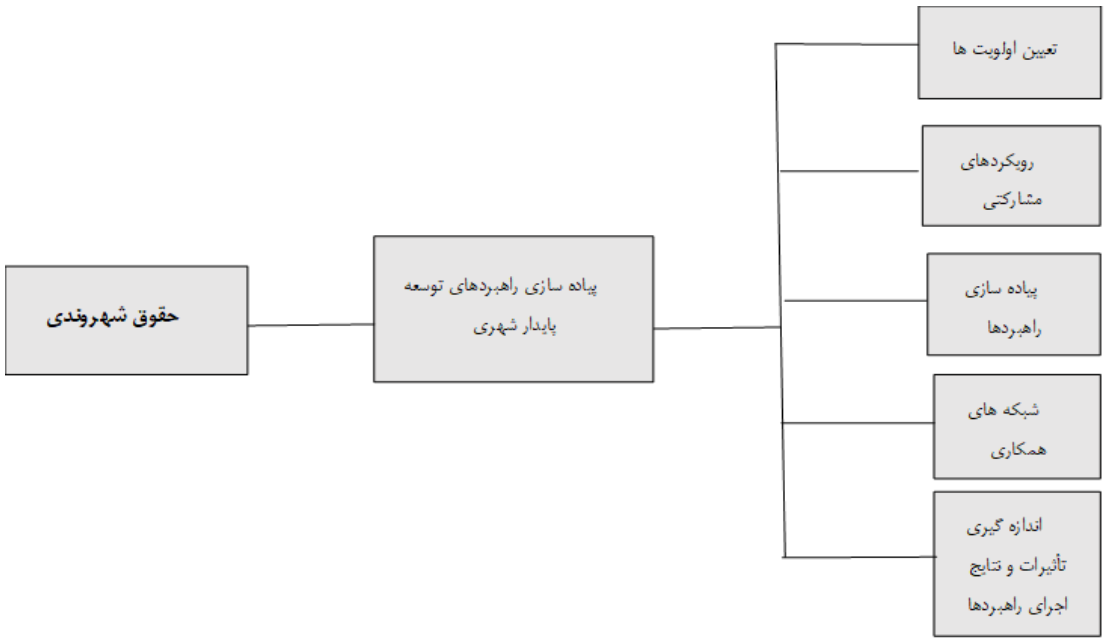
مشـارکتی(Participatory approaches)، پیـاده‌سـازی راهبردهـا(Implementation of strategy)، شـبکه‌هـای همکـاری (Collaboration networks) و اندازه‌گیری تأثیرات و نتایج اجرای راهبردها.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی، از نوع مقطعی و همبستگی بوده و روش گردآوری اطلاعات تحقیق، کتابخانه‌ای و میدانی است. جامعه آماری تحقیق، اساتید و خبرگان دانشگاهی حوزه مدیریت شهری، برنامه‌ریزی شهری و حقوق شهروندی و همچنین کارشناسان و مدیران واحدهای مختلف شهرداری شهر شیراز بوده‌اند و پرسشنامه‌های تحقیق بین آنها توزیع گردید. با توجه به اینکه تعداد جامعه‌ی آماری به طور تقریبی شامل ۷۰ نفر بود، لذا بر اساس جدول کرجسی- مورگان، تعداد ۵۹ نفر به عنوان نمونه آماری تحقیق انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌های تحقیق از دو پرسشنامه طراحی شده که آیتم‌های آن در جدول ۱ و ۲ ارائه شده، استفاده کردیم. برای تبیین روایی سوالات هر دو پرسشنامه از روش روایی محتوایی استفاده گردید. پس از دو مرحله اصلاح، روایی سوالات پرسشنامه‌های تحقیق، تأیید گردید. برای بررسی پایایی سوالات نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. در نهایت جهت تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از آمار توصیفی (آزمون میانگین، انحراف معیار و ...) و روش مدلسازی معادلات ساختاری با رویکرد PLS و نرم‌افزار Smasrt_PLS استفاده گردیده است.

محدوده مورد مطالعه: منطقه مورد پژوهش شهر شیراز، یکی از کلان‌شهرهای ایران و مرکز استان فارس در جنوب کشور است که دارای ویژگیهای زیر است: به لحاظ جغرافیایی در مرکز استان قرار گرفته است، با توجه به سرشماری سال ۱۳۹۵ خورشیدی، جمعیت این شهر حدود ۱.۵۶۵.۵۷۲ نفر سرشماری شده، که با احتساب افراد ساکن در حومه‌ی این شهر، جمعیت بالغ بر ۱.۸۶۹.۰۰۱ نفر محاسبه شده است. شیراز پنجمین شهر بزرگ و پرجمعیت ایران و پرجمعیت‌ترین شهر جنوب کشور و سومین شهر ایران بوده است که پس از تبریز و تهران، در سال ۱۲۹۶ خورشیدی، نهاد شهرداری در آن تأسیس شد. امروزه، شهرداری شیراز به ۱۱ منطقه مستقل شهری تقسیم‌بندی شده و جمعاً مساحتی بالغ بر ۲۴۰ کیلومتر مربع را شامل می‌شود.

مدل مفهومی پژوهش: بر اساس مطالعات انجام شده و تحقیقات قبلی، مدل مفهومی مقاله حاضر به شکل زیر طراحی گردید:

تصویر ۱- مدل مفهومی تحقیق (بر اساس (Medeiros and Arno, 2020

در مدل فوق توسعه پایدار شهری طبق تعاریف و استانداردهای جهانی شامل سه بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است و از حقوق شهروندی به عنوان یکی از ارکان توسعه پایدار شهری استفاده شده و با مدل مقاله مدیروس و آرنو (۲۰۲۰) تلفیق شده است. با توجه به پرسشنامه‌های طراحی شده، معیارها و شاخص‌هایی جهت ارزیابی توسعه پایداری شهری در پرسشنامه‌ها تعبیه شده بودند که این آیتم‌ها در جدول ۱ و ۲ ارائه شده‌اند:

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

جدول ۱- شاخص‌های ارزیابی توسعه پایدار شهری و تعاریف آنها (مؤمنی و مودت، ۱۳۹۷)

معیارهای پایداری	شرح و تفسیر شاخص
مستقیم	
تعداد جنسیت ۰-۱۴ سال	نماگری از رشد، باروری و جوانی جمعیت
تعداد جمعیت بیکار	نماگری از مشکلات اقتصادی در جامعه
تعداد مردان بیکار	نماگری از مشکلات اقتصادی جمعیت
تفاوت نرخ فعالیت میان مردان و زنان	نماگری از نابرابری اقتصادی – اجتماعی
بار تکفل	نماگری از فشار اقتصادی در خانوار
تعداد جمعیت بی سواد	نماگری از مشکلات فرهنگی در خانوار
تعداد زنان بی‌سواد	نماگری از مشکلات فرهنگی در جمعیت
تفاوت تعداد مردان و زنان با سواد	نماگری از نابرابری اجتماعی
متوسط تعداد جمعیت درخانوار	نماگری از میزان تراکم درخانوار
تعداد خانوار در واحد مسکونی	نماگری از تراکم در واحد مسکونی
معکوس	
تعداد جمعیت بالای ۶۵ سال	نماگری از رشد جمعیت
تعداد خانوارهرمنطقه شهری نسبت به دیگر مناطق	نماگری از رشد جمعیت
تعداد جمعیت مرد و زن بی سواد	نماگری از رشد فرهنگی – اجتماعی
تعداد جمعیت محصل	نماگری از رشد اجتماعی – فرهنگی
وضعیت زناشویی (ازدواج کرده ، مطلقه و غیره)	نماگری از وجود و عدم وجود مشکلات اجتماعی

همچنین جهت ارزیابی وضعیت حقوق شهروندی از شاخص‌های زیر طبق مقاله سجادی‌و واحدی‌یگانه(۱۳۹۶) استفاده گردید:

جدول ۲- شاخص‌های ارزیابی حقوق شهروندی

متغیر	ابعاد (مولفه‌ها)	شاخص
حقوق شهروندی	حقوق اجتماعی	میزان برخورداری از حمایت‌های مادی و درآمدی مانند: تامین مسکن، تامین شغل، پرداخت حقوق و مزایای کافی، برخورداری از حداقل حقوق تامین اجتماعی (در صورت بیماری، از کار افتادگی، پیری، بی‌سرپرستی و حوادث و سوانح)
		میزان برخورداری از آموزش و پرورش رایگان در صورت نیاز
		میزان برخورداری از مزایای بهداشت و درمان مانند: برخورداری از خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبتهای پزشکی، و برخورداری از بیمه‌های درمانی
		میزان برخورداری از حمایت‌های قضایی مانند: برخورداری از وکیل، حق دادخواهی و مراجعه به دادگاه، برخورداری از دادگاه مجازی (آنلاین) و...
	حقوق سیاسی	میزان احساس مسئولیت در قبال حق شرکت در انتخابات
		میزان بروخورداری از حق انتخاب شدن در مشاغل سیاسی و دولتی در صورت نیاز
		میزان آگاهی از حق دارا بودن تابعیت ایرانی
	حقوق مدنی	میزان برخورداری از حقوق آزادی فردی مانند: آزادی انتخاب مسکن و محل سکونت، آزادی مکاتبات، آزادی رفت و آمد، آزادی انتخاب شغل، آزادی انتخاب همسر، ...
		میزان برخورداری از آزادی اندیشه مانند: آزادی عقیده، آزادی بیان، آزادی مذهب و...
		میزان بروخورداری از حقوق مربوط به مساوات مانند: مساوات در مقابل قانون، مساوات در مقابل دادگاه‌ها، مساوات از لحاظ دسترسی به مشاغل دولتی و...
		میزان برخورداری از آزادی‌های اقتصادی و اجتماعی مانند: آزادی مالکیت، آزادی بازرگانی و صنعت و آزادی کار.
	حقوق شهری	میزان اطلاع از قوانین مربوط به حق شهرداری در خرید املاک
		میزان اطلاع از قوانین مربوط به حق کسبه و پیشه
		میزان اطلاع از قوانین مربوط به منع قطع درختان
		میزان اطلاع از قوانین مربوط به نگهداری، تعمیر و احداث مکان‌های عمومی
		میزان اطلاع از ماده ۱۰۰ قانون (مالکین اراضی و املاک واقع در محدوده شهر یا حریم آن باید قبل از هر اقدام عمرانی یا تفکیک اراضی و شروع ساختمان، از شهرداری پروانه اخذ نمایند، زمین یا بناهای مخروبه و نامناسب با وضع محل و منافی با پاکی و پاکیزگی و زیبایی شهر

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

لازم به ذکر است برای آنکه بر اساس مدل مفهومی به بررسی موضوع مورد مطالعه بپردازیم از متغیرهای اساسی که در چارچوب اهداف پژوهش قرار بگیرد، استفاده نموده‌ایم. به عنوان نمونه، برای بررسی ابعاد توسعه پایداری از متغیرهایی همچون؛ جنسیت، وضعیت اشتغال، وضعیت تأهل، تعداد جمعیت در خانوار، تعداد جمعیت در گروه‌های سنی مختلف، میزان سواد و دیگر معیارهای مورد نیاز استفاده کرده‌ایم که همگی در سنجش و ارزیابی توسعه پایدار شهری سهم به سزایی دارند. مثلاً متغیر میزان سواد نمایانگر مشکلات فرهنگی جامعه است.
همچنین در ارزیابی حقوق شهروندی، از متغیرهایی همچون حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی بهره برده‌ایم که این معیارها همگی در راستای ارزیابی میزان برخورداری از حقوق و حمایت‌های مادی، معنوی و میزان مسئولیت پذیری شهروندان و دولت بوده است.

یافته‌های تحقیق

بررسی ویژگی‌های فردی پاسخگویان: نتایج شاخص‌های آماری مربوط به مشخصات خبرگان تحقیق نشان داد میانگین سنی خبرگان حدود ۴۱ سال بوده و جنسیت حدود ۷۸ درصد از آنها، مرد و ۲۲ درصد زن بوده است. سطح تحصیلات ۲۲ درصد از خبره‌ها، کارشناسی، ۶۷ درصد کارشناسی ارشد و ۱۱ درصد دکترا بود. میزان آشنایی خبره‌ها با مباحث حقوق شهروندی و سوالات مطرح شده با آن مشخص شد ۷ درصد از میزان آگاهی کم، ۱۳ درصد از میزان آگاهی متوسط، ۶۸ درصد از میزان آگاهی زیاد و ۱۲ درصد از میزان آگاهی بسیار زیاد برخوردار بوده‌اند. این مهم نشانگر درصد آشنایی قابل قبول خبرگان با مفهوم حقوق شهروندی است و اهمیت این مفهوم در اندیشه‌ی آنها به عنوان یک شهروند را نیز نشان می‌دهد.
جهت تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه، ابتدا روایی و پایایی داده‌ها با آزمون KMO و بارتلت، سپس نرمال بودن داده‌ها و همچنین همبستگی سوالات با متغیرها مورد بررسی قرار گرفت.
برای انجام تحلیل عاملی، باید بررسی نمود که آیا اطلاعات جمع‌آوری شده توسط پرسشنامه برای تحلیل عاملی مناسب هستند یا باید فرایند قبل را مجدد تکرار نمود. برای این کار از شاخص KMO و آزمون دیگری که به آزمون بارتلت مشهور است استفاده می‌گردد. این شاخص که کفایت نمونه‌گیری نامیده می‌شود در دامنه ۰ تا ۱ قرار میگیرد. هرقدر شاخص به یک نزدیکتر به دست آید، داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی مطلوب‌تر خواهند بود. همچنین چنانچه سطح معنی‌داری برای آزمون بارتلت از ۰/۵۰ کوچکتر محاسبه شود داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب خواهند بود.
نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد مقادیر هر دو شاخص برای دو متغیر، در سطح مطلوبی قرار دارند. معیار KMO برای تمامی متغیرها بیشتر از ۰/۵، و مقدار معناداری آزمون بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده است. به منظور بررسی روایی سازه به بارهای عاملی مراجعه می‌شود. در مورد مبنای معنادار بودن این بارها نظرات متفاوتی وجود دارد. اما براساس یک قاعده تجربی که توسط آماردانان و محققانی که به طور مکرر از تحلیل عاملی استفاده کرده‌اند پیشنهاد شده است، بارهای عاملی بزرگتر از۰/۳± معنی‌دار تلقی می شوند. بارهای عاملی بزرگتر از ۰/۴± دارای سطح معنی داری بالا و بارهایی که بزرگتر از ۰/۵± باشند بسیار معنی دار تلقی می شوند (کلانتری، ۱۳۹۱). جهت حصول اطمینان از مناسب و بالا بودن روایی در این تحقیق در صورتی که مقدار بار عاملی برای یک گویه کمتر از ۰/۵± باشد گویه مورد نظر از تجزیه و تحلیل کنار گذاشته می‌شود. پس از حصول اطمینان از مناسب بودن حجم نمونه، بار عاملی گویه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به جدول ۳ مشخص است بار عاملی گویه‌ها از ۰/۵ بیشتر است.
بررسی نرمال بودن داده‌ها: برای آزمون نرمال بودن داده‌های پرسشنامه‌های تحقیق برای متغیرهای مورد مطالعه، از آزمون چولگی و کشیدگی استفاده کردیم. نتایج آزمون در جدول ۴ ارائه شده است. در اکثر تحقیقات، مقادیر مناسب برای این دو شاخص، جهت نرمال بودن، بین (۲ و ۲-) تعیین شده است.

جدول ۳- نتایج مربوط به تحلیل عاملی تأییدی داده‌های پرسشنامه‌ها

متغیر	گویه (سوال)	بار عاملی	KMO	واریانس تبیین شده	آزمون بارتلت
وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری	سوال اول	۰/۸۲۲	۰/۸۲۹	۶۱/۸۷۷	۰/۰۰۳
	سوال دوم	۰/۷۷۹			
	سوال سوم	۰/۹۳۴			
	سوال چهارم	۰/۸۲۵			

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

متغیر	گویه (سوال)	بار عاملی	KMO	واریانس تبیین شده	آزمون بارتلت
	سوال پنجم	۰/۷۹۶			
	سوال ششم	۰/۸۵۵			
	سوال هفتم	۰/۷۸۹			
	سوال هشتم	۰/۶۰۸			
	سوال نهم	۰/۹۲۱			
	سوال دهم	۰/۵۱۳			
	سوال یازدهم	۰/۶۶۴			
	سوال دوازدهم	۰/۷۹۲			
	سوال سیزدهم	۰/۷۶۷			
	سوال چهاردهم	۰/۸۱۷			
	سوال پانزدهم	۰/۶۹۹			
	سوال شانزدهم	۰/۶۳۹			
آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی	سوال اول	۰/۶۱۱	۰/۷۵۳	۴۲/۶۸۴	۰/۰۰۱
	سوال دوم	۰/۵۰۱			
	سوال سوم	۰/۷۱۹			
	سوال چهارم	۰/۸۱۴			
	سوال پنجم	۰/۷۱۹			
	سوال ششم	۰/۶۵۹			
	سوال هفتم	۰/۶۷۱			
	سوال هشتم	۰/۵۲۴			
	سوال نهم	۰/۷۷۱			
	سوال دهم	۰/۵۰۷			
	سوال یازدهم	۰/۹۰۵			
	سوال دوازدهم	۰/۹۳۷			
	سوال سیزدهم	۰/۷۸۱			
	سوال چهاردهم	۰/۶۹۳			
	سوال پانزدهم	۰/۸۰۵			

همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می شود با توجه به اینکه بازه اعداد چولگی و کشیدگی بین ۲ و ۲- است در نتیجه فرض نرمال بودن داده‌ها مورد تأیید قرار گرفت.

جدول ۴- بررسی نرمال بودن داده‌ها

نام متغیر	چولگی	کشیدگی
وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری	۰/۸۸۴	۰/۹۹۳
آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی	-۰/۳۹۳	-۰/۶۳۲

بررسی مدل تحقیق: مدل‌های معادلات ساختاری‌ای که در آن از رویکرد PLS بهره گرفته شده، باید در ۲ مرحله شامل مرحله «مدل اندازه‌گیری» و مرحله «مدل ساختاری» بررسی شود. برای بررسی مدل اندازه‌گیری، از وزن‌ها و بارهای متغیرهای مکنون استفاده می شود و برای بررسی مدل ساختاری، از ضرایب مسیر بین متغیرهای مکنون استفاده می‌گردد.

مدل اندازه گیری تحقیق: در مرحله‌ی مدل اندازه گیری تحقیق تعیین می‌گردد که آیا متغیرهای تحقیق توسط متغیرهای مشاهده شده به درستی اندازه‌گیری شده‌اند یا اندازه گیری دقیقی صورت نگرفته است؟ برای انجام این کار از روش «Construct Validity» استفاده

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

می‌شود که برای انجام آن، از شاخص Convergent Validity و Discriminant Validity استفاده گردید. در Convergent Validity هر یک از بارهای عاملی باید معنادار و بزرگتر یا مساوی ۰/۵۰ باشند. در Discriminant Validity، کواریانس بین هر دو متغیر نباید بیشتر از ۰/۹۰ باشد. جدول ۵ نتایج روایی همگرایی را برای سوالات پرسشنامه مربوط به متغیرها نشان داده است.

جدول ۵- نتایج روایی همگرایی گویه‌های تحقیق

متغیر	گویه (سوال)	بار عاملی	آماره t	نتیجه
وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری	سوال اول	۰/۸۷۶	۱۱/۱۵۶	معنادار
	سوال دوم	۰/۸۲۷	۱۰/۹۷۷	معنادار
	سوال سوم	۰/۷۹۶	۱۱/۷۶۸	معنادار
	سوال چهارم	۰/۸۵۸	۱۳/۳۶۸	معنادار
	سوال پنجم	۰/۷۸۹	۱۰/۳۹۸	معنادار
	سوال ششم	۰/۵۱۸	۳/۳۶۷	معنادار
	سوال هفتم	۰/۷۷۷	۱۲/۵۹۴	معنادار
	سوال هشتم	۰/۶۹۳	۴/۶۹۲	معنادار
	سوال نهم	۰/۸۰۳	۱۰/۷۸۰	معنادار
	سوال دهم	۰/۸۰۴	۷/۶۳۵	معنادار
	سوال یازدهم	۰/۷۲۷	۶/۶۲۸	معنادار
	سوال دوازدهم	۰/۹۳۱	۲۱/۰۱۲	معنادار
	سوال سیزدهم	۰/۶۵۴	۸/۲۴۶	معنادار
	سوال چهاردهم	۰/۷۹۲	۶/۵۹۰	معنادار
	سوال پانزدهم	۰/۵۲۴	۱۰/۱۲۵	معنادار
	سوال شانزدهم	۰/۶۳۷	۷/۴۹۳	معنادار
آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی	سوال اول	۰/۹۰۷	۱۱/۶۲۰	معنادار
	سوال دوم	۰/۶۵۱	۴/۲۹۶	معنادار
	سوال سوم	۰/۷۰۴	۹/۳۷۱	معنادار
	سوال چهارم	۰/۶۵۹	۷/۵۱۲	معنادار
	سوال پنجم	۰/۸۹۳	۳۳/۷۴۱	معنادار
	سوال ششم	۰/۹۲۷	۶۰/۴۴۵	معنادار
	سوال هفتم	۰/۱۴۶	۴/۵۰۱	معنادار
	سوال هشتم	۰/۵۴۶	۱۱/۰۰۲	معنادار
	سوال نهم	۰/۵۲۴	۷/۰۳۹	معنادار
	سوال دهم	۰/۵۰۶	۸/۴۱۷	معنادار
	سوال یازدهم	۰/۷۴۷	۳/۶۵۴	معنادار
	سوال دوازدهم	۰/۴۱۲	۱۷/۱۹۶	معنادار
	سوال سیزدهم	۰/۷۰۴	۴/۲۷۸	معنادار
	سوال چهاردهم	۰/۶۵۹	۵/۲۰۸	معنادار
	سوال پانزدهم	۰/۶۵۴	۱۳/۷۳۳	معنادار

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود همه گویه‌ها در سطح اطمینان ۰/۹۵ دارای بارعاملی بالای ۰/۵۰ می‌باشند. مبنای معناداری گویه‌ها، بزرگتر بودن عدد معناداری از مقدار ۱/۹۶± است. با توجه به بزرگتر بودن بارهای عاملی Convergent Validity تأیید شد.
جدول ۶ ماتریس همبستگی متغیرهای تحقیق را نشان می دهد. بر اساس این ماتریس از آنجا که همبستگی بین متغیرهای مدل کمتر از عدد ۰/۹۰ است، عدم همپوشانی بین متغیرهای مدل تحقیق در قالب Discriminant Validity تأیید شد. لذا مدل اندازه گیری تحقیق، تأیید گردید.

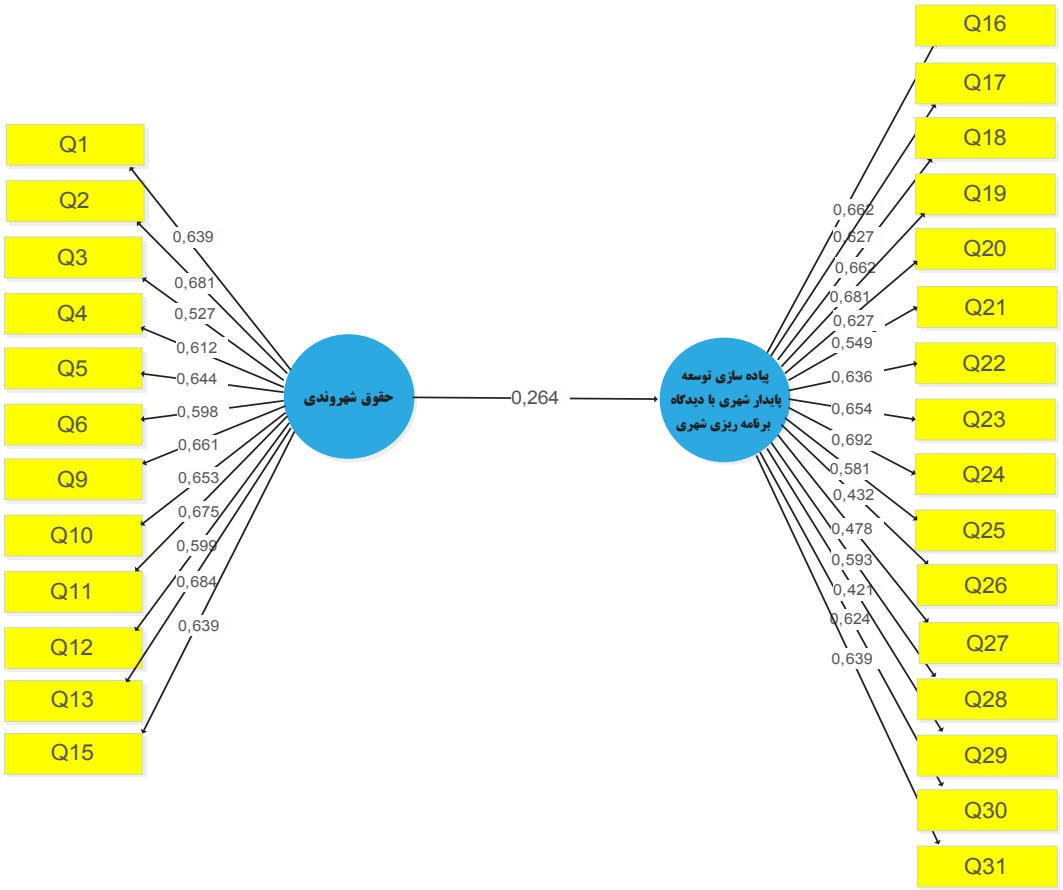
[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

جدول ۶- ماتریس همبستگی متغیرهای تحقیق

متغیرها	۱	۲
وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری	۱	
آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی	۰/۲۶۸	۱

برازش مدل ساختاری: در این قسمت به بررسی مدل ساختاری تحقیق پرداخته شده است.

تحلیل مسیر: شکل۲ مدل معادلات ساختاری و نمودار مسیر مدل تحقیق طبق خروجی نرم‌افزار Smart-PLS را نشان می‌دهد:

تصویر ۲- مدل تحقیق در حالت استاندارد و خروجی نرم‌افزار Smart-PLS

ضریب تعیین: با توجه به شکل ۲، ضریب مسیر مدل برازش شده تحقیق با توجه به متغیرهای معنادار آن حدود ۲۶/۴ درصد شده است. بر این اساس، حدود ۲۶/۴ درصد از تغییرات متغیر وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری بر اساس دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تحت تأثیر متغیر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی است.

شاخص برازندگی مدل: جهت ارزیابی این شاخص، و تعیین اعتبار مدل، از شاخص بررسی اعتبار اشتراک (CV-Communality) و شاخص بررسی اعتبار حشو یا افزونگی (CV-Redundancy) بهره گرفته شد. در جدول ۷ مقادیر هر یک از شاخص‌های مربوط به متغیرهای تحقیق آورده شده است.

جدول ۷- شاخص‌های اشتراک (CV Com) و شاخص افزونگی (CV Red)

متغیر	CV Com	CV Red
وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری	۰/۳۵۰	۰/۳۵۰
آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی	۰/۴۳۷	۰/۴۳۷

همان طور که در جدول ۷ مشاهده می شود شاخص‌ها مثبت و بزرگتر از صفر می باشند و اعتبار مدل را نشان می‌دهند.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی وضعیت مدل پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار و تبیین نقش حقوق شهروندی در آن با مطالعه موردی شهر شیراز پرداخته شد و به این نتیجه رسیدیم که در راستای غلبه بر موانع و چالش‌های توسعه‌ی پایدار شهری، تاکنون راهبردهای متعددی از سوی پژوهشگران و اساتید اقتصاد و مدیریت شهری ارائه شده و نتایج تحقیق حاضر نیز بر این نکته صحه گذاشت که یکی از این راهبردها، وضعیت حقوق شهروندیِ شهروندان است که در برخی از تحقیقات قبل مغفول مانده بود. برای اثبات این راهبرد و طبق گزارش آماری فوق، نتایج شاخص‌های آماری مربوط به مشخصات خبرگان تحقیق نشان داد نزدیک به ۸۷ درصد جامعه آماری در سطح میزان آگاهی متوسط، زیاد و بسیار زیاد می‌باشند و این مهم نشان دهنده‌ی درصد آشنایی قابل قبول خبرگان با مفهوم حقوق شهروندی است و اهمیت این مفهوم در اندیشه‌ی آنها به عنوان یک شهروند را نیز نشان می‌دهد.

همچنین تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه که با آزمون KMO و بارتلت مورد بررسی قرار گرفت، نشان می‌دهد مقادیر هر دو شاخص برای دو متغیر، در سطح مطلوبی قرار دارند. معیار KMO برای تمامی متغیرها بیشتر از ۰/۵، و مقدار معناداری آزمون بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده و در خصوص روایی سازه، بار عاملی گویه‌ها از ۰/۵ بیشتر بود.

یکی دیگر از بخش‌های مهم این پژوهش، آزمون نرمال بودن داده‌های پرسشنامه‌های تحقیق و متغیرهای مورد مطالعه بود که از طریق آزمون چولگی و کشیدگی انجام گردید و طبق جدول ۴، فرض نرمال بودن داده‌ها مورد تأیید قرار گرفت. و همچنین برای بررسی مدل اندازه‌گیری از رویکرد PLS بهره گرفته شده، و در مدل اندازه گیری این تحقیق از روش «Construct Validity» و شاخص Convergent Validity و Discriminant Validityاستفاده گردید و طبق جدول ۵ همه گویه‌ها در سطح اطمینان ۰/۹۵ دارای بارعاملی بالای ۰/۵۰ بودند و بنابراین با توجه به بزرگتر بودن بارهای عاملی Convergent Validity تأیید شد .در راستای اثبات عدم همپوشانی بین متغیرهای مدل تحقیق در قالب Discriminant Validityطبق جدول ۶، همبستگی بین متغیرهای مدل کمتر از عدد ۰/۹۰ بوده و لذا این مورد نیز تأیید شد.

و با توجه به شکل ۱، ضریب مسیر مدل برازش شده حدود ۲۶/۴ درصد بوده و بنابراین حدود ۲۶/۴ درصد از تغییرات متغیر وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری بر اساس دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تحت تأثیر متغیر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی است. و در انتها در خصوص ارزیابی شاخص برازندگی مدل با استفاده از شاخص بررسی اعتبار اشتراک (CV-Communality) و شاخص بررسی اعتبار حشو یا افزونگی (CV-Redundancy) طبق جدول ۷، شاخص‌ها مثبت و بزرگتر از صفر بودند و اعتبار مدل را تأیید کردند.

لذا نتیجه نهایی این تحقیق آن است که بهبود وضعیت حقوق شهروندی، جزو یکی از شاخص‌ترین راهبردهای توسعه پایدار شهری است و نتایج تحقیق حاضر نیز نشان داد در صورت لحاظ نمودن حقوق شهروندی در برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری، می‌توان مسیر دستیابی به توسعه پایدار شهری را نیز هموار نمود. از سوی دیگر مشخص گردید با وجود دگرگونی‌های عمیق در بسیاری از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی کشور در چند دهۀ اخیر، هنوز معضلات زیادی در توسعه‌ی پایدار شهری در بسیاری از مناطق شهری کشورمان وجود دارد که نشان از غفلت جدی راهکارهای اجرایی توسعه پایدار است . توسعه‌ی صنعتی و گسترش واحدهای مختلف از صنایع در ایران، از یکسو موجب از دست رفتن منابع طبیعی مثل منابع آب، منابع خاک، هوای پاک شده و تأثیر جدی بر محیطزیست و زیستگاه‌ها گذاشته است. علاوه بر اثرات زیست محیطی و تأثیرات مخرب بر منابع زیستی، توسعه صنعتی یک جانبه، موجب اثرات اجتماعی از جمله، مهاجرت، تغیر بافت جمعیت و ساختارهای اجتماعی، تأثیر بر سرانه‌های امکانات اجتماعی و بهداشتی و... به ویژه در کلان‌شهرهایی مانند شیراز شده است. توسعه پایدار شهری در کلان‌شهری مانند شیراز هنوز با چالش‌های مختلفی مواجه است و نتایج تحقیق حاضر نشان داد ضریب مسیر مدل برازش شده تحقیق با توجه به متغیرهای معنادار آن حدود ۲۶/۴ درصد شده است. بر این اساس، حدود ۲۶/۴ درصد از تغییرات متغیر وضعیت پیاده‌سازی راهبردهای توسعه پایدار شهری بر اساس دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تحت تأثیر متغیر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی است. یکی از راهکارهای مؤثر برای برون‌رفت از این چالش‌ها، توجه به مفهوم حقوق شهروندی است. بنابراین آگاهی از حقوق شهروندی در عصر حاضر، یک ضرورت و نیاز مبرم برای تمام شهروندان درآمده است. این امر مؤید همین است که گرایش دولت‌های دموکراتیک و ملت‌ها به سوی آگاه‌سازی شهروندان از حقوق اجتماعی و شهروندی به دلیل همین احساس نیاز است که جوامع نوین جهان را نیز به سمت درک این شناخت سوق داده است.

در انتها، پیشنهادات زیر برای تحقیقات آتی ارائه می‌شود. در این تحقیق، محدودیت انتخاب جامعه‌ی آماری و دسترسی به تعداد نمونه‌های بیشتر و کارشناسان خبره در زمینه مورد بررسی تحقیق بود. پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی با توسعه جامعه آماری به شهرهای مختلف و مقایسه‌ی نتایج به دست آمده با نتایج تحقیق حاضر، الگوی ارائه شده در تحقیق، مورد بررسی و ارزیابی قرار گردد.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

نکته‌ی آخری که محقق در جریان انجام تحقیق با آن روبرو شد، فقدان تحقیقات تجربی و معتبر در زمینه‌ی راهبردهای توسعه پایدار شهری و تبیین نقش حقوق شهروندی در آنها در بین تحقیقات داخلی است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی، ابعاد مختلف موضوع فوق، مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- براتی، س.، ذاکرحقیقی، ک. و بغدادی، آ. (۱۴۰۰). توسعه پایدار شهری و برخی عوامل موثر بر آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)، مطالعات محیطی‌هفت‌حصار، (۳۷)۱۰: ۱۵۵-۱۶۷.
- تقوایی، م. و صفرآبادی، ا. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری و برخی عوامل موثر بر آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)، مطالعات جامعه شناختی شهری (مجله علمی پژوهشی مطالعات شهری)، (۶)۳: ۲۲-۱.
- رضایی، ن.، ماجدی، ح.، سادات سعیده زرآبادی، ز. و ذبیحی، ح. (۱۳۹۹). کاربرد مدل معادلات ساختاری در تبیین نقش عوامل مؤثر بر تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر شیراز)، فصلنامه علمی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه مرودشت، (۴۲)۱۱: ۵۴-۳۷.
- سجادی، ژ. و واحدی یگانه، ف. (۱۳۹۶). بررسی و سنجش میزانِ آگاهیِ شهروندان از حقوق شهروندی و قوانین شهری با هدفِ دستیابی به زندگی شایسته (مطالعهٔ موردی: شهر سنندج). فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، (۳۴)۹: ۲۲-۱.
- سعدین، ب. (۱۳۹۷). عوامل موثر بر توسعه پایدار شهری در شهر شیراز، ششمین کنگره علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم معماری و شهرسازی ایران، تهران.
- شکور، ع.، شجاعی فرد، ع. و تقوی ثانی، ه. (۱۳۹۹). نقش فرهنگ نواحی روستا- شهری در ایجاد تغییرات فرهنگی-اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار شهری (نمونه موردی: شهر شیراز)، فصلنامه علمی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه مرودشت، (۴۳)۱۱: ۱۶۴-۱۴۷.
- طهری، ف. (۱۳۹۹). توسعه مدل مفهومی الگوی برنامه ریزی شهری تنوع گرا، نمونه موردی: کلان شهر رشت، رساله دکترا تخصصی دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده معماری و شهرسازی.
- عزتی، م.ع. و فیروزه، ه. (۱۳۹۶). نقش حقوق شهروندی در توسعه پایدار شهری، اولین همایش ملی حقوق شهروندی.
- فتحی، س. و مختارپور، م. (۱۳۹۰). توسعه شهری، شهرنشینی و حقوق شهروندی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، (۴)۳: ۱۰۶-۸۹.
- فلاح نژاد، ر. و نگین تاجی، ک. (۱۳۹۹). بررسی نقش حقوق شهروندی در توسعه پایدار شهری از منظر قوانین و مقررات، کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق و پژوهش‌های دینی.
- محمودی، و. و ماجد، و. (۱۳۹۱). برنامه ریزی توسعه پایدار شهری با رویکرد برنامه ریزی هسته ای (پیشنهادی برای برنامه ریزی توسعه پایدار شهری تهران)، راهبرد، (۶۴)۲۱: ۷۲-۴۳.
- معصومی جهتلو، م.، جعفری نیا، غ. و پاسالارزاده، ح. (۱۴۰۰). بررسی عوامل جامعه شناختی موثر بر توسعه پایدار شهری در منطقه پارس جنوبی با تاکید بر مخاطرات زیست محیطی. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه ریزی منطقه ای دانشگاه مرودشت، (۴۲)۱۱: ۲۰۳-۱۸۹.
- مولایی، ا. (۱۳۹۵). توسعه شهری پایدار با محوریت حقوق شهروندی، همایش ملی تبیین حقوق شهروندی، جهاددانشگاهی، دوره دوم، آذربایجان غربی.
- مومنی، ک. و مودت، ا. (۱۳۹۷). سنجش توسعه پایدار شهری با تاکید بر شاخص کالبدی اجتماعی و استفاده از تکنیکهای آماری برنامه‌ریزی (مطالعه موردی کلانشهر اهواز)، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، (۲۶)۷: ۱۰۵-۸۷.
- نصیری، ا.ک. (۱۳۹۹). طراحی مدل حقوق شهروندی در سازمان‌های دولتی ایران، رساله دکترای تخصصی دانشگاه خوارزمی، دانشکده مدیریت.
- نوابخش، م. و بذرافشان، م. (۱۳۹۵). بررسی میزان سنجش توسعه پایدار شهری در شهر شیراز در ۱۰ سال اخیر، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، (۳)۶: ۴۹-۷۰.
- Arpin, M. (2015). *Circular Economy: A Critical Review of Concepts,* https://www.researchgate.net/publication/285596942.
- Crowe, T. (2020). *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*, 2nd ed., ButterworthHeinemann, Oxford.
- Ene, C. Gheorghiu, A. & Gheorghiu, A. (2011). A Theoretical Approach for Dynamic Modelling of Sustainable Development. Arxiv, 20, 52-57.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

- Hang, Y., Meng, W. & Rui, J. (2021). Prioritizing urban planning factors on community energy performance based on GIS-informed building energy modeling, *Energy and Buildings*, Vol. 249, 15 October 2021, 111-191.
- Jacobs, P. & Sadler, B. (1990). Sustainable development and environmental assessment: perspectives on planning for a common future. Hull, Quebec, *Canadian Environmental Assessment Research Council* (CEARC).
- Jane, A., Benites, A. & Felipe, S. (2021). Assessing the urban sustainable development strategy: An application of a smart city services sustainability taxonomy, *Ecological Indicators*, Vol. 127, August 2021, 107-734.
- Koch, F., Kabisch, S. & Krellenberg, K. (2018). A Transformative Turn towards Sustainability in the Context of Urban-Related Studies? A Systematic Review from 1957 to 2016. Sustainability, Vol. 10, 58.
- Krellenberg, K., Hannah, B., Daria, B., Nele, K. & Katharine, T. (2019). Urban Sustainability Strategies Guided by the SDGs—A Tale of Four Cities, Sustainability 2019, Vol. 11, 11-16.
- Mallick, S.K. (2021). Prediction-Adaptation-Resilience (PAR) approach- A new pathway towards future resilience and sustainable development of urban landscape, *Geography and Sustainability*, 2(2), June 2021, 127-133.
- Mc Kercher, B. (2021). Some Fundamental Truths about tourism: understanding tourism sosical and environmental impacts. *Journal of Sustainable Tourism*.
- McGill, R, (2019). Urban Management in Development Countries, Cities, 15(6).
- Medeiros, E. (2020). An effective policy platform to promote Sustainable Territorial Development, Sustainability, Vol. 12, 11-26.
- Medeiros, E. and Arno, v.d.Z (2020). Sustainable and Integrated Urban Planning and Governance in Metropolitan and Medium-Sized Cities, Sustainability, 12(15): 59-76.
- Murry, C. (2018). The physical Environment in Crime, Edited by Wilson, San Francisco, Institute for Contemporary Studies.
- Patias, N., Francisco, R., Stefano, C. & Dani, A.B. (2021). Sustainable urban development indicators in Great Britain from 2001 to 2016, *Landscape and Urban Planning*, Vol. 214, October 2021, 104-148.
- Siwar, C., Mahmudul Alam, M., Wahid Murad, M. & Al-Amin, A.G. (2009). A Review of the Linkages between Climate Change, Agricultural Sustainability and Poverty in Malaysia, *International Review of Business Research Papers*, 5(6), 309- 321.
- Streetheran. M. & et al. (2021). A socio-ecological exploration of fear of crime in urban green spaces? A systematic review, *Urban Forestry & Urban Greenin Journal*, 13(1).
- Tonne, C., Linda, A., Deepti, A. & Isabelle, A. (2021). Defining pathways to healthy sustainable urban development, Environment International, Vol. 146, January 2021, 106-236.
- Van der Zwet, A. & Ferry, M. (2019). Integrated Sustainable Urban Development Strategies in the European Union: Added Value and Challenges. In Territorial Cohesion: The Urban Dimension; Medeiros, E., Ed.; *Springer*: Cham, Switzerland, 111–129.
- Wilson, A., Tewdwr-Jones, M., & Comber, R. (2019). Urban planning, public participation and digital technology: App development as a method of generating citizen involvement in local planning processes, *Environ. Plan. B Urban Anal. City Sci*., Vol. 46, 286–302.
- World Bank Group (WBG). (2020). Case Studies Integrated Sustainable Urban Development, Output 1. Analysis of Existent Strategic, Legislative and Planning Documents; World Bank Group: New York, NY, USA.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]

[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]

Implementation of Sustainable Development Strategies and Explaining the contribution of Citizenship Rights to it (Case Study: Shiraz)

Afshin Jafari, *Assistant Professor, Faculty of Social Sciences, Payame-Noor University, Tehran, Iran. (jafariafshin@yahoo.com)*
Ali Shojaeifard, *Assistant Professor, Faculty of Management, Payame-Noor University, Tehran, Iran.*
Ali Shakoor, *Professor, Department of Human Geography, Marvdasht Branch, Islamic Azad University, Marvdasht, Iran*

Received: 2021/12/11 *Accepted: 2022/4/14*

Extended abstract
Introduction: Due to the challenges that have arisen today, including the violation of citizenship rights, discrimination, moral, social, and administrative corruption, a great deal of attention has been paid to sustainable urban development. This type of development requires planning. Moreover, people must learn to be more aware of this issue and participate actively in solving the problems hindering sustainable urban development. Despite profound changes in the country's economic, social, and environmental indicators in recent decades, many issues still hinder sustainable urban development in many urban areas of our country.
Methodology: This study aimed to investigate the implementation status of sustainable development strategies and explain the role of citizenship rights in Shiraz. This research was correlational and applied in terms of purpose. Moreover, the data was collected using desk and field study methods. The study's statistical population included 59 professors and university experts in the field of urban management, urban planning, and citizenship rights, as well as experts and managers of different departments of Shiraz Municipality. The study used a questionnaire to collect research data. Also, it uses descriptive and inferential statistics, the structural equation modeling method, and Smasrt_PLS software to analyze the research data.
Results: For overcoming the obstacles and challenges of sustainable urban development, several strategies could be used by researchers and professors of economics and urban management to overcome. One of these strategies is the status of citizenship rights which was neglected in some previous research. To prove this strategy, the statistical indicators of the characteristics of research experts were analyzed. This analysis showed that the knowledge of about 87% of the statistical population is at average, high, and very high levels, indicating many experts are aware of citizenship rights. Moreover, this shows the importance of this concept to the experts as some citizens. Furthermore, the skewness and elongation tests, which were performed to test the normality of the studied data, proved the hypothesis that suggested the information is usually distributed. Of course, sustainable urban development in a metropolis like Shiraz still faces various challenges.
Conclusion: Since the path coefficient of the fitted research model was about 26.4%, about 26.4% of the changes in the implementation status of sustainable urban development strategies are affected by the variable of citizens' awareness of citizenship rights. Moreover, the final results of this study were consistent with this result, indicating one of the strategies to overcome the obstacles and challenges of sustainable development is the status of citizenship rights. Therefore, one of the essential strategies for increasing sustainable development is to improve the level of citizenship rights. If citizenship rights are included in urban development plans, it will be easier to achieve sustainable development.
Keywords: Sustainable Urban Development, Urban Planning Perspective, Citizenship Rights, Shiraz

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1401.10.39.9.4]
[DOI: 10.52547/hafthesar.11.39.10]